

**Алексеј Тимофејев, Милана Живановић,
*Уџбеник за Тита: Коминтерна и припреме
партизанског рата у Европи,*
Институт за новију историју Србије,
Београд, 2018, 527 стр.**

Изучавање проблематике развоја партизанског покрета, разлога успеха и неуспеха, биле су предмет многих војнотеоријских и историографских дела. Други светски рат отворио је сасвим нову перспективу развоја партизанских снага као помоћног средства борбе у оквиру великог рата. Наравно, партизански покрети нису имали пресудно дејство на исход Другог светског рата, али су ипак допринели заједничким напорима за борбу против страног окупатора, који је наметао своју вољу потлаченим народима и тежио да уништи Словене, Јевреје и Роме.

У зависности од околности, културе народа, организационих способности руководиоца на терену, зависио је и успех антифашистичких партизанских јединица на тлу окупиране Европе. Будући да је југословенски партизански покрет изван граница Совјетског Савеза постао највећи на територији Европе, нанео највише губитака јединицама окупатора и његовим вољним или невољним помагачима на терену, захтева посебну пажњу. Он је прошао ево-

лутивни пут од мале полуразбијене војске која се повлачила из Западне Србије и Црне Горе у зиму 1941/42. до завршне фазе рата у којој је тај мали покрет прерастао у четврту по бројности армију на тлу Европе. Проживео је и еволуцију у својој бази – 1941–1943. био је израз антифашистичких стремљења српског народа, који се нашао на основном ударцу окупатора и пре свега у ватри геноцида у НДХ, а 1943–1945. успео је да уједини више завађених народа у обнови југословенске државе. Овим темама посвећено је више стотина монографија и хиљаде чланака.

Ипак мало је радова који су се на темељан начин бавили једним од битнијих начелних фактора за развој партизанског покрета, оним што је одлучности, фанатизму, упорности и природној надарености устаничких вођа давало организациону структуру и потребна почетна знања, која су помагали у најтежим тренуцима (и пре свега у почетним корацима). Само описујући историјске догађаје, људе и искушења, историчари нису

давали дефинитивни одговор на разлоге успеха овог покрета у току рата и његову супериорност у односу на противнике – окупатора и његове помагаче, као и у односу на ривалски покрет отпора у братоубилачком грађанском рату. Мало је радова у оквиру домаће историографије који су се дотицали предратне војно-политичке припреме југословенских кадрова у СССР-у, која им је давала почетну предност након отпочињања устанка на територији Југославије. Већ приликом првих мањих битака у околини Ужица (на почетку грађанског рата) показало се да је ЈВуО била војно-политички инфериорна у односу на конкурентски покрет. Предратне активности и општа војна спрема официрског кадра четничког покрета имали су знатно мање додира са реалношћу герилског рата од оних околности за које су припремани будући партизански руководиоци на војно-партизанским курсевима у Совјетском Савезу и на практичној обуци у Шпанији уз помоћ совјетских инструктора. Посебно је значајан био допринос ових предратних напора за припрему будућих диверзантских, обавештајно-безбедносних и руководећих кадрова НОП-а – окоснице модерног герилског устанка.

У књизи „Црвени и бели: руски утицај на догађање у Југославији 1941–45” проф. др Алексеј Тимофејев посветио је зна-

тан део истраживачког рада, бавећи се управо припремама кадрова КПЈ за предстојећи сукоб. Нова књига бави се поменутом темом у знатно проширенијој форми. Професор Тимофејев је аутор уводне студије, избора докумената и коментара. Његова коауторка Милана Живановић извршила је превод докумената и њихово археографско приређивање. Нови приступ прошлости дубинским токовима Другог светског рата и богата збирка огромног материјала непознатог нашој научној јавности из области припрема комунистичких кадрова за будућа дејства у предиоду између светских ратова, представљају најзначајни део овог дела.

Приступ аутора у посматрању проблема који кулминира проблемом југословенског партизанског покрета је степенаст. У уводном делу књиге аутори дају општи преглед партизанског рата као феномена у европској и пре свега у руској историји, уводећи читаоца у проблематику. Након тога аутори се пребацују на подручје Балкана, с акцентом на српску традицију приликом ослобађања од османске и хабзбуршке власти. Користећи се бројним примерима где је „мали рат” узео маха и попримио облике правог герилског рата, нарочито на подручју Македоније где су се Бугарска, Грчка и Србија бориле за превласт, аутори су припремали подлогу

за каснија поглавља, како би читалац могао да има шири поглед ради њиховог разумевања.

Анализирајући успешну делатност четника/комита/андарта пре Првог светског рата аутори су сагледали и разлоге неуспеха ових јединица у току Великог рата, када су претворене у елитну пешадију и чија се намена услед ратних услова потпуно променила. У склопу Великог рата на простору Србије аутори су се бавили и Топличким устанком, као пионирским феноменом организованог отпора у позадини окупатора и разлозима његовог неуспеха, што ће бити веома важно ради каснијег схватања борби против окупатора који спроводи масовне репресалије против побуњеног народа.

Са искустава „малог рата“ на подручју Балкана, књига сели читаоца у Совјетску Русију, где је овај облик рата попримио значајне размере у оквиру грађанског рата у борби против страног окупатора („интервенциониста“) и снага „белих“, а који ће имати најзначајнији утицај на развој теорије и праксе партизанског устанка у совјетским наставним установама за школовање страних комуниста у међуратном раздобљу. Између осталог на тај начин одвијала се и припрема кадрова КПЈ за будући југословенски партизански покрет. Аутори објашњавају еволуцију „малог рата“, као и промене његове сврхе у складу

са изменом геополитичке позиције Совјетског Савеза на међународној сцени. Мали рат добија пуну афирмацију збор природе идеологије и стратегије и тактика његовог ширења у оквиру сукоба маса у капиталистичким земљама Запада. У новом облику рата совјетске власти ће видети значајно средство утицаја у заграничним операцијама, као и средство дефанзивног рата, коме ће бити посвећена велика пажња. Аутори детаљизују развој теорије партизанског ратовања у Совјетској Русији и еволуцију совјетских партизанских школа које ће обучити велики број домаћих и страних кадрова за такав вид дејстава. С обзиром на то да је након рата Русија била слабо индустријализована земља (у односу на водеће индустријске силе), партизански рат је у смислу одвраћања страног завојевача (интервенциониста) имао веома значајну улогу у совјетској војноодбрамбеној доктрини Црвене армије све до средине тридесетих година. Извршни комитет Коминтерне се од почетка двадесетих година фактички претворио у још једну совјетску спољнополитичку службу. У оквиру војнопартизанских школа ратовање се сагледавало, за разлику од војноодбрамбених припрема, као фаза у офанзивним операцијама (револуционарни устанак – партизански рат – организација револуционарне војске) с ослонцем на

ширење ратоборне комунистичке идеологије у сврху подршке спољнополитичких интереса СССР-а. Аутори детаљно упознају читаоце с развојем теоријске мисли партизанског рата у СССР-у и њеном применом у пракси.

Приређени материјал чини значајни део књиге у оквиру *Прилога*. У оквиру шест група прилога приређен је огроман материјал за проучавање историје развоја теорије и праксе наставе партизанског рата у војнополитичким школама Коминтерне. Читалац ће се уверити у озбиљност припрема партизанских кадрова Коминтерне кроз теоријску и практичну обуку кроз коју се пролазили, на нивоу који је у то време био доступан само за пробрани официрски кадар специјалних снага.

Приложени материјал подељен је на шест делова, према темама које су обрађиване у оквиру припреме. У првом прилогу *Материјали коришћени у настави* основна пажња је посвећена скриптама и приручницима коришћеним у војнопартизанској настави у оквиру Коминтерне 1928–1936. године. Помоћу њих кандидатури се упознавали са током модерних оружаних устанака и разлозима њиховог неуспеха у Европи и Азији. У другом прилогу, *Организација војнопартизанске наставе*, пружена је могућност увида у структуру наставних планова и принципе организа-

ције наставе за стране комунисте. Најзад, у трећем поглављу, *Трошкови, опрема и статистика војнопартизанских курсева ИККИ* дата су документа о материјалној основи организације војнопартизанских припрема кроз које су пролазили будући организатори партизанских устанака. Финансијски аспект припрема кадрова такође је део приложеног материјала, а читалац ће се посебно упознати са начином и обимом финансирања наставних кадрова и помоћног особља, што даје потпуни увид у начин деловања војнопартизанских школа.

Друга три поглавља приложеног материјала односе се на антимилитаристички рад комунистичких снага на простору Балкана на појединачним примерима водећих земаља региона (Бугарска, Југославија и Грчка) у којима су били планирани устанци у случају погодног развоја унутрашње ситуације и потреба спољнополитичких интереса Совјетског Савеза. Истакнуте су особине и специфичности локалне борбе антимилитаристичких комисија балканских комунистичких партија на пољу конспирације, пропаганде и припреме илегалне мреже. Антимилитаристичке комисије представљали су најповерљивији део комунистичких партија у потпуној илегалу, чували су у потпуној сенци свој механизам деловања како би партија оста-

ла поштеђена за будуће задатке организације револуционарног устанка и избегла репресивне државне мере. Услови у свакој од држава анализирани су засебно, на основу чега су доношене одлуке о правцима даљег деловања. Стање у Југославији било је сматрано погодним за будућа дејства услед замршених националних односа и социјалних конфликта.

Књига представља драгоцену литературу за сваког ко жели озбиљно да се бави историјом развоја герилских операција у минулом веку, и пре свега историјом партизанских покрета у Другом светском рату који су стасавали под окриљем Совјетског Савеза, са акцентом на

Југославију која је у току рата постала најснажнији пример антифашистичке борбе и партизанског рата у окупираној Европи. Аутори истраживања анализирају традиције борбе за слободу присутне код српског народа, упоређују их са основама партизанске тактике настале у царској Русији у XIX веку и у совјетској Русији у XX веку, и на тај начин проналазе значајни фактор који је, између осталих, омогућио НОП-у предност над конкурентским покретима у борби за власт у условима окупације и грађанског рата у Југославији 1941–1945. године.

Ма Владимир Гујаничић